

קחוינה חרמונית – עוד צמח חדש לישראל

Anacyclus nigellifolius Boiss

בית הגידול של הקחוינה

(רחבים יותר בזרעונים החיצוניים). הצמח נמצא במורדות הר שקד ברום של כ-1750 מ', בחלקו העליון והדליל על יער הררי נשיר עם אלון הלבנון, אלון התולע ושקד קטן-עלים; בחברת צמחים רב-שנתיים וחד-שנתיים רבים.

את הצמח מצא באותו מקום המחבר הראשון עוד בשנת 1997 במהלך השתלמות רת"ם, אולם אז נמצאו רק שני צמחים קטנים והגדרתם לא היתה ודאית. השנה נמצאו מאות פרטים והם הוגדרו בקלות בעזרת שלוש פלורות: הפלורה של סוריה ולבנון, הפלורה של טורקיה והפלורה של אירן. בשלושתן מופיעים איורים של הצמח. תפוצת המין על פי הספרות היא מערב אירנו-טורנית: דרום מזרח טורקיה, סוריה, לבנון עיראק, אירן; ועכשיו גם צפון ישראל.

בעשביית האוניברסיטה העברית בירושלים נמצאו שני גיליונות נוספים של הצמח, שניהם מסוריה:

* Syria media - 7/5/31, ניצנים, קרקפת דקה יותר, הפרחים הלשוניים לבנים.
* סב' Briha - Dj. Arain - שולי שדות בתוך ומחוץ לחורש, יבש, 27/632, אספו - מ. זהרי וא. אייג, הגדיד - א. ליסטון.

התחתון, חסר עלים בחלק העליון (3-5 ס"מ). בזמן הפריחה מתעבה מאד מתחת לתפרחת. התפרחת הפורה ארוזה בדור אחד של חפים אזמלניים ובעלי שוליים קרומיים. בצמחים המקוריים (שאסף בואסייה בקרבת ראשייה אל-ואדי וממנו תואר המין כחדש למדע), התפרחת בעלת פרחים צינוריים צהובים במרכז ופרחים לשוניים לבנים בהיקף. מעניין כי באוכלוסיית הר-שקד לא מצאנו פרחים לשוניים לבנים! יש חשיבות לחזור לאוכלוסייה זו בשיא הפריחה ולעקוב אחר תכונה זו.

תפרחת קחוינה

אורי פרגמן-ספיר ואבי שמידע

במהלך השתלמות מקצועית של צוות מדריכי גולן וחרמונים של החברה להגנת הטבע בחרמון נמצא צמח חדש ומיוחד לארץ. זהו צמח חד-שנתי הדומה באופן כללי לקחון. הוא נמצא במצב יבש לאחר פריחה, אולם לאחר שיטוט בשטח נמצאו גם פרטים אחרונים בפריחה – התפרחת הצהובה מורכבת מפרחים צינוריים צהובים בלבד (אם כי בספרות מצוין כי לצמח יש פרחים לשוניים לבנים, קרוב לוודאי שלפניו תת-מין או זן חדש למדע בהשוואה לטקסונים הידועים במין!).

תאור הצמח

הצמח דומה באופן כללי לקחון. זהו צמח חד-שנתי שגובהו כ-20 ס"מ. העלים יושבים, גזורים לאונות נימיות. הגבעול זקוף וקשיח, לא מסועף, או מסועף מעט בחלקו

ד"ר אורי פרגמן-ספיר - מדען ראשי בגן הבוטני האוניברסיטאי - ירושלים
פחפ. אבי שמידע - מחלקה לרביעיות ומחלקת א.א.או. שוליים באוניברסיטה העברית

הכנת הפלורה של תורכיה, תוארו בקחוינה חרמונית שני תת-מינים: תת-מין אופייני בו הצמחים גבוהים, מסועפים ממרכז הצמח, הקרקפות גדולות (קוטרן 10 מ"מ) אך הפרחים לשוניים קטנים (4 מ"מ), לעומת תת-מין מזרחי בו אברי הצמח קטנים יותר והוא לא מסועף. כאמור, באוכלוסייה החדשה שנתגלתה בדרום החרמון אין בכלל פרחים לשוניים!

על הסוג קחוינה

הסוג קחוינה הוא סוג הקרוב לקחון (לכן ראשוני הבוטניקה נתנו לו בעברית שם דומה), בעל 12 מינים כולם חד-שנתיים; מרכז תפוצתו במערב הים התיכון. בספרד כ-5 מינים, בישראל 2 מינים ובתורכיה 3. אופייני לסוג כנפיים רחבות לזרעונים. חלק מהמינים תורבת לגיטון וממינים נוספים מפיקים חומרים אלקלואידיים והם גם משמשים ברפואה עממית, וכן משמשים להכנת ריח ליקר ובתוך משחה לשיטפת הפה.

המיוחד למין שלנו

חפי המעטפת של הקרקפת (תפרחת המורכבים) מתקשים עם הפריה ויוצרים מעין עטרה טבעתית החופפת את הזרעים והתפרחת הפורה. הזרעים בעלי כנפיים קרומיות רחבות, כאמור, תכונה האופיינית לכל מיני הסוג קחוינה. בעוד שבמיני קחוינה ח"ש אחרים קיימת הטרוקרפיה (לדוגמה בקחוינה מקרינה, צמח נדיר ביותר הגל במישור החוף), במין זה זרעוני ההיקף דומים לזרעוני המרכז – לשניהם כנפי זרעון קרומיות ורחבות (לחיצוניים כנפיים רחבות לעומת הפנימיים). כנראה בקחוינה החרמונית נוצרה אסטרטגיית הפצת זרעים מיוחדת המותאמת כנגד טריפת הזרעים על הקרקע בעת הקיץ. הזרעים יושבים הדוקים בקרקפת על הצמח היבש לאורך כל הקיץ; עוקץ התפרחת המעובה מונע את שבידת התפרחת אך מאידך גורם להפצת מדורגת ומתמשכת של הזרעונים בסוף הקיץ ובסתיו.

